

नेपाली टेलिभिजनमा महिला सम्वाददाताहरुको अवस्था

(एक समाजशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत
समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तीको आंशिक
आवश्यकता परिपूर्तिको लागि प्रस्तुत गरिएको शोधपत्र

शोधकर्ता

रञ्जना श्रेष्ठ

समाजशास्त्र, मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपूर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

२०६९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग
विश्वविद्यालय क्याम्पस
कीर्तिपूर, काठमाण्डौ

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा निर्धारित पाठ्यक्रम अनुसार स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको निमित्त मेरो निर्देशनमा रञ्जना श्रेष्ठले “नेपाली टेलिभिजनमा महिला सम्बाददाताहरुको अवस्था” एक समाजशास्त्रीय अध्ययन शिर्षकको शोधपत्र तयार गरेको प्रमाणित गर्दै उक्त शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र मूल्यांकन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६९/१२/

मधुसुदन सुवेदी
आन्तरिक शोध निर्देशक
समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग
विश्वविद्यालय क्याम्पस
कीर्तिपूर, काठमाण्डौ ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग
विश्वविद्यालय क्याम्पस
कीर्तिपूर, काठमाण्डौ

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको निम्ति रञ्जना श्रेष्ठले तयार पारेको शोधपत्र “नेपाली टेलिभिजनमा महिला सम्वाददाताहरूको अवस्था” एक समाजशास्त्रीय अध्ययन स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उपयुक्त ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

विभागीय प्रमुख

प्रा.डा.ओम गुरुङ

बाह्य निरीक्षक

डम्बर चेम्जोङ

शोध निर्देशक

मधुसुदन सुवेदी

मिति : २०६९/१२/

कृतज्ञता ज्ञापन

विगत आधा दशकदेखि सञ्चार क्षेत्रसँग जोडिएको छु म पनि । राज्यको चौथो अंग र त्यसमा पनि समाजमा भएका वेधिति र विसंगतीका विरुद्ध आवाज उठाउने सञ्चारक्षेत्र आफैमा यसवाट अछुतो रहेको महशुस भएन । त्यसैले आखिर यसका कारण के के हुन सक्दछ भन्ने प्रश्न कामको दौरानमा सधैं आइरह्यो । यसकै कारण खोज्ने अवसरका रुपमा पनि मैले मेरो शोधपत्रलाई लिए । जन्मियो **टेलिभिजनमा काम गर्ने महिला सम्बाददाताको अवस्था** । मेरो यस शोध अध्ययनलाई आरम्भदेखि अन्त्यसम्म सफल बनाउन आफ्नो अमूल्य समय दिएर सुझाव तथा निरीक्षण गरी पूर्ण सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु मधुसुदन सुवेदीलाई हृदयदेखि नै हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोधका निम्ति सदा प्रेरणा दिनुहुने विभागका प्रमुख प्रा. डा. ओम गुरुङ सरलाई हार्दिक ज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरि सामाग्री संकलनदेखि शोधपत्रका लागि आवश्यक पर्ने कार्यमा सहयोग पुर्याउनुहुने मार्टिन चौतारीका हर्ष महर्जनलाई म विर्सन सक्दिन । यस्तै शोधपत्रको सुद्धासुद्धी हेरेर सहयोग गर्नुहुने सहकर्मी अनिल क्षेत्रीलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आईपर्ने कठिनाईहरुमा सधैं मलाई प्रेरणा दिने र हरप्रकारका सहयोग गर्ने सहकर्मीहरु गोपालचन्द्र सुवेदी, पुष्प हुंगाना, दशरथ राई, निर्मला बञ्जारा, रज्जु श्रेष्ठ लगायत मलाई अप्रत्यक्ष सहयोग पुर्याउने अन्य मेरा सबै मित्रहरु सबै प्रति आभारी छु ।

विषयसुचि

अध्याय एक : अध्ययनको परिचय	१
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ अध्ययनको सन्दर्भ	५
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	६
१.४ अध्ययनको महत्व	७
१.५ अध्ययनको संगठन	८
अध्याय दुई : सन्दर्भ साहित्यको पुनरावलोकन	९
२.१ पूर्व साहित्य समिक्षा	९
२.२ महिला र संचार	१२
२.३ संचारक्षेत्रमा महिलाको स्थान	१४
२.४ संचारमाध्यममा महिलाका विषयको स्थान	१५
२.५ संचारक्षेत्रमा महिला सहभागिता र अन्तर्राष्ट्रिय मान्यताहरु	१६
अध्याय तीन : अनुसन्धान विधि	१८
३.१ : अध्ययन क्षेत्रको छनौट	१८
३.२ : अध्ययनको ढाचा	१८
३.३ : तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोत	१९
३.४ अध्ययनको समग्रता र नमुना छनौट	१९
३.५ तथ्याङ्क संकलन विधि	१९
३.५.१ प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन	१९
३.५.२ : द्वितीय तथ्याङ्क संकलन	२०
३.६ : तथ्याङ्क प्रस्तुती एवं विश्लेषण	२०
३.७ : अध्ययनको सिमा	२०
अध्याय चार	२२
टेलिभिजनमा महिला सम्वाददाता : सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था	२२
४.१ नेपाली टेलिभिजनको जनशक्ति विश्लेषण	२२
४.१.१. महिला संख्या	२२
४.१.२. टेलिभिजनमा जिम्मेवारी बाँडफाँड र पत्रकार महिलाले सम्हालेको जिम्मेवारी	२४
४.१.३. पेशाको स्थायित्व	२६

४.१.४. टेलिभिजन पत्रकार महिलामा दलित, अपाङ्ग	२६
४.१.५. टेलिभिजन पत्रकार महिलाको बैवाहिक स्थिति	२७
४.२. टेलिभिजन पत्रकार महिलाको सामाजिक अवस्था	२८
४.२.१. उमेर समुहको आधारमा टेलिभिजनका पत्रकार महिला	२८
४.२.२. टेलिभिजनमा कार्यरत पत्रकार महिलाको शैक्षिक अवस्था	२९
४.२.३. टेलिभिजनमा कार्यरत पत्रकार महिलाको पत्रकारिता विषयको अध्ययन	३०
४.२.४. टेलिभिजन पत्रकारिता सम्बन्धि लिएको तालिमको विवरण	३२
४.२.५. उत्तरदाताको जन्मस्थान	३४
४.३. टेलिभिजन पत्रकार महिलाको पारिवारिक अवस्था	३४
४.३.१. उत्तरदाताको पारिवारिक व्यवसाय	३४
४.३.२. उत्तरदाताको परिवार सदस्य संख्या	३५
४.३.३. पत्रकारिता क्षेत्रमा परिवार	३६
४.३.४. टेलिभिजन पत्रकारिताप्रति परिवारको दृष्टिकोण	३७
४.४. टेलिभिजन पत्रकार महिलाको पेशागत अवस्था	३८
४.४.१. टेलिभिजन पत्रकारिता पूर्व उत्तरदाताको पेशागत संलग्नता	३८
४.४.२. टेलिभिजन पत्रकारिता गर्ने प्रेरणाको स्रोत	३९
४.४.३. उत्तरदाताले टेलिभिजनमा प्रवेश पाएको विधि	३९
४.४.४. उत्तरदाताको पारिश्रमिक	४१
४.४.५. पेशावाट सन्तुष्टी	४२
४.४.६. टेलिभिजन पत्रकारितामा किन ?	४२
४.४.७. टेलिभिजन पत्रकारितामा पेशागत निरन्तरता	४३
४.५. नेपाली टेलिभिजनहरुमा लैङ्गिक समानताको अवस्था	४४
४.५.१. कार्यालयमा लैङ्गिक समानताको स्थिति	४५
४.५.२. कस्तो किसिमको लैङ्गिक विभेद ?	४६
४.५.३. महिला पत्रकारलाई विदा सम्बन्धि सुविधा	४६
४.५.४. औषधी उपचारको व्यवस्था	४७
४.५.५. तालिमको अवसर	४८
४.५.६. पत्रकार महिलालाई विदेश भ्रमणको अवसर	४९
४.५.७. महिला सहकर्मीप्रति पुरुषको व्यवहार	५०
४.५.८. पत्रकार महिलाको नजरमा पुरुष सहकर्मी	५१

४.५.९. पत्रकार महिलाप्रति अन्यायपूर्ण व्यवहार हुँदा पुरुष पत्रकारको भूमिका	५१
४.५.१०. कार्यालयको काममा लिङ्गको आधारमा हस्तक्षेप	५२
४.५.११. महत्वपूर्ण जिम्मेवारीको बाडफाड	५३
४.५.१२. नियुक्तीमा प्राथमिकता	५४
४.५.१३. विशेष सुविधा	५६
अध्याय पाँच : सारांश, निश्कर्ष र सुझाव	५८
५.१. सारांश	५८
५.२. निश्कर्ष	६२
५.३. सुझावहरु	६४
सन्दर्भग्रन्थसूची	६५
अनुसूची १ नेपालमा टेलिभिजन प्रसारणका लागि अनुमति प्राप्त संस्थाहरु	६७
अनुसूची २ यस अध्ययनमा समेटिएका टेलिभिजनहरु	६९
परिशिष्ट १	७०
परिशिष्ट २	७५